

Menselijke natuur en oorlogsmisdaad

**Uitgave van het
Humanistisch Verbond**

Verschijnt om de veertien dagen

**24ste jaargang nummer 4
22 februari 1969**

Hoofdredacteur: dr. A. L. Constandse

Redactieraad:

mr. dr. M. Rood-de Boer, prof. dr. J. C. Brandt
Corstius, H. Mozes, mej. E. van der Reijden,
R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof

Redactiesecretaris: F. C. van Soesbergen
Paulus Buyslaan 23, Amersfoort
Telefoon 03490-16474

Administratie, abonnementen en advertenties:
postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 24641
giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijzen per jaar:
voor Nederland, andere E.E.G.-landen, Suriname
en de Antillen f 9,50,
overige landen f 12,-
Losse nummers f 0,50

In dit nummer (8 pag.) o.a.

B. Stroman: Brederode lost de wacht af (pag. 5)

Ir. O. Birman: Wapens voor onvermogenen (pag. 6)

P. Jacobs: Duitse goede trouw (pag. 7)

Hella Haasse: Menswording (pag. 7)

DE onthullingen over wandaden, door Nederlandse soldaten bedreven tijdens zogenaamde 'politie' acties in Indonesië – met name in de periode 1948-'49 – hebben een ontzaglijke beroering gewekt. Dit op zichzelf is zonderling. Iedereen kon weten, wat er toen is gebeurd. Er zijn in die tijd publicaties genoeg geweest, bijvoorbeeld in de Vlam en de Groene, in kerkelijke bladen met rapporten van Javaanse predikanten (Ds Buskes herinnerde er aan) en in talloze brieven aan kamerleden, predikanten, ministers en familieleden, brieven die in ruime kring bekend werden. Maar ministers poogden de misdrijven te ontkennen of te bagatelliseren, de toonaangevende pers die de regering steunde, was niet op publiciteit van deze aard gesteld. Het 'volk' was zo geïndoctrineerd in anti-Indonesische zin dat het zich weinig om de zaak bekommerde. In 1956 wees de kamer een voortgezet onderzoek af: de afkeer van Indonesiërs was toen nog meer aangewakkerd. Maar wat er was gebeurd kon iedereen weten, die het wilde weten. De wil daartoe ontbrak toenmaals.

ER zijn commentatoren, die alleen de oorlog als zodanig verantwoordelijk stellen, en niet allereerst de bedrivers der misdaden. Ook dan zou het met de mens droevig gesteld zijn: geef hem vrijheid voor een of andere zaak vijandige militairen te doden, en hij gaat gevangenen folteren, burgers overhoop schieten en dorpen plat branden. Ons land heeft het grootste contingent vrijwilligers opgeleverd voor de Duitse S.S. en een evenredig portie oorlogsmisdadigers in Indonesië, zo zeggen deze pessimisten, en 'zo is de mens'. Maar al diegenen dan, die niet hebben meegedaan, die verontwaardigde brieven en rapporten hebben geschreven? Er is toch altijd een duidelijk onderscheid in morele standing. Met het werpen van de schuld op 'de mens, die tot alle kwaad geneigd is', proberen trouwens legerleiders zich zelf schoon te wassen. Hun verantwoordelijkheid staat echter boven twijfel. De beschreven methoden wijzen op onderrichting, voorbereiding, het verschaffen van middelen, op bevelen of suggesties uit éénzelfde bron, van boven af. De bedreven gruwelen hadden een internationaal karakter, zij zijn door 'deskundigen' in dit vak beraamd. Ze waren van heel andere aard dan individuele gevallen van mishandeling, doodslag en moord, waarmee de

rechters te maken hebben. Wie de opdrachtgevers of de aanstichters zijn geweest zal wel niet meer bekend worden. Maar stellig had het kader veel kunnen voorkomen van hetgeen er is geschied. En de toenmalige overheid was verantwoordelijk voor deze oorlog als zodanig. Hoe toen een aantal ministers op ontstellende manier hebben geblunderd is nu nog eens uit de doeken gedaan.

IN de mensen schuilen afschrikwekkende driften. Maar het is niet waar dat zij in normale sociale verhoudingen behoefte hebben aan moord en doodslag, foltering en mishandeling. Dat zij er zich voor schamen bewijzen hun ontkenningen en de wens, alles verborgen te houden. Cultuur is niet oppermachtig, maar wel een rem op wilde uitbarstingen. Er is een portie redelijkheid en geweten, die de wil wekken om onmenselijke driften te bedwingen. Maar dan moet dit ook bevorderd worden. Het vertoon van wreedheid door de communicatiemiddelen lijkt er wel vaak op berekend, het meest pessimistische beeld van de mens aan ons op te dringen. Er wordt een vreselijk misbaar gemaakt over sex, maar het officiële geweld is in het patroon der civilisatie ingebouwd. Misschien gaat de wereld nog eens aan geweld te gronde, maar laten we ons niet zo gedragen, alsof we dat verdienen. Als geestelijke en politieke leiders onmenselijkheden verontschuldigen is echter het hek van de dam. Er zijn altijd nog genoeg onvolwaardigen, die dan uit de band springen. De bewuste mens zal er naar streven, zoveel mogelijk naar zijn eigen geweten te handelen. Dat is echter geen verwerkelijk ideaal. Te velen geloven op gezag en handelen op bevel. Hun opvoeding tot menselijkheid is afhankelijk van de voorbeelden, waarmee ze geconfronteerd worden. Daar ligt de enorme verantwoordelijkheid der 'overheden'.

En daarom is het ergste wat men kan doen de onthulde misdrijven te verontschuldigen of te bagatelliseren. Men moet hoge normen aanleggen om tenminste de richtlijnen zuiver te houden.

In tal van gevallen weten de mensen wel wat gemeen is, ook als zij tot geweld geneigd zijn. De innerlijke weerstand van zwakke broeders mag echter niet nog meer verzwakt worden door 'het gezag'. Wie op een kruikvat leeft moet voorzichtig zijn met vuur.

KRITISCH ALLERLEI

Ethiopië (I)

TWEE dagen voor de aankomst van koningin Juliana en prins Bernhard in Ethiopië heeft de politie in Addis Abeba tijdens een razzia alle bedelaars en 'verdachte elementen' opgepikt en buiten de stad gebracht. Zij zullen daar onder bewaking blijven, totdat de koninklijke gasten weer weg zijn. De koninklijke familie zal in ieder geval een fraai beeld van de sociale omstandigheden in Ethiopië krijgen. Over de stuitende sociale toestand schreef Aad van der Mijl een verslag voor, Avenue. Een paar citaten: De kinderen worden uitgehuwelijkt. Vaak, als zij trouwen hebben zij elkaar nog nooit gezien. Er zijn zelfs in de steden nog mensen, kinderen van slaven, die leven in absolute horigheid. In de buitengewesten worden mensen in het openbaar gehangen. Wie iets kwaads zegt van de keizer krijgt dertig slagen met de stok. In de steden kan zeventig percent van de bevolking niet lezen of schrijven. Zestig percent van de kinderen leeft niet langer dan dertig maanden. Riolen komen nergens voor. Een gloednieuw ziekenhuis, moderne apparatuur, alles glanzend in de witte verf, maar hele rijen ongebruikte bedden. Geen mens kan het verblijf daar betalen.

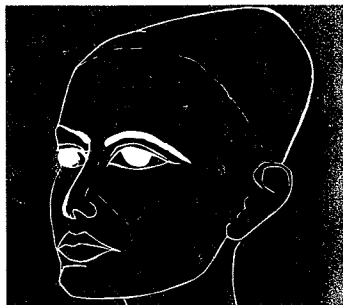
Ethiopië (II)

EEN ander krantenbericht: er werd geluncht in de paleistuin van de gouverneur van Kaffa, en dat is dezelfde persoon die tot voor enige maanden nog gouverneur was van Gondar. In Gondar hebben zich nogal ernstige ongeregeligheden voorgedaan die onder leiding van de gouverneur met kracht zijn onderdrukt, waarbij nogal wat bloed is gevloeid. De gouverneur is nu overgeplaatst naar Kaffa, maar de toestand in Gondar is nog niet tot rust gekomen. Hierom is besloten het bezoek aan Gondar, dat op het programma stond af te gelasten. De lunch van de gouverneur werd omlijst door een pianoconcert van Mozart.

Ethiopië (III)

IN de Volkskrant lezen wij over het banket dat de keizer van Ethiopië heeft aangeboden aan de koninklijke familie. Er werd gegeten van gouden borden, er waren vijf soorten wijn, kortom de weelde was 'ongekend'. Ik zou echter graag in uw krant lezen wat de doorsnee Ethiopier op zijn bord vindt om het leven te behouden. Deze mensen zijn inwoners van een land dat wat levensstandaard betreft, onderaan staat in

de rij van Afrikaanse landen, waar het grootste gedeelte van de bevolking lezen noch schrijven kan, waar de arme massa uitgebuit wordt door een kleine groep rijken, waar nog heel weinig wordt gedaan aan bestrijding van ziekten. Vergeet in uw berichtgeving de naakte werkelijkheid niet. Aldus de heer J. Sijbers. Hij kan gerust zijn: aan voorlichting heeft het niet ontbroken.

Belangen

'IK heb goddank geen schot gelost in Indonesië. Toen wij naar Indonesië gingen, waren wij overtuigd van ons recht en onze plicht en van de goedheid van de zaak. Wat daar gebeurd is, is verre van goed geweest. Het was alles een leugen. Dat weet ik nu. De grote schuld ligt echter bij hen, die in grote lijnen verantwoordelijk zijn voor deze oorlog, en voor wie wij de kastanjes uit het vuur mochten halen: bij de militaire macht, de Nederlandse regering en het volk; in het bijzonder dat deel, welks belangen daar door ons zijn verdedigd!' Aldus in De Volkskrant de heer H. M. Vergeer. Maar de gedecoreerde heer C. Schenk denkt daar anders over. Hij schrijft: 'Alle hulde voor het KNIL-keurkorps, voor wat het heeft gedaan in de politionele strijd. Niets dan sluipschutters in de rimboe. Dr. Hueting heeft een smet geworpen op de vaandels van het KNIL. De Japanners zijn begonnen met het zaaien van haat tegen de Hollanders. Ik wil het interneringskamp Ambarawa op Java noemen, waar velen zijn afgeslacht. Deze berichten worden niet bekend gemaakt. Ik heb zelf gezien hoe in Bandoeng Hollandse vrouwen aan houten kruisen werden gebonden en verminkt. Wij moesten er langs marcheren en de Indonesiërs stonden erbij te lachen. Alles was tegen de 'blanda'. Over deze door de schrijver genoemde vernederingen is dan later blijkbaar flink wraak genomen... op anderen. De gewone, maar verschrikkelijke cirkelgang van haat en geweld!

De ring

DE ring is door de eeuwen heen het zinnebeeld van trouw en verbondenheid. Wie zich overtuigen wil of iemand al dan niet gebonden is, kijkt naar de vingers van de hand. Nu komt het voor dat meisjes, die een gezellig onderhoud hadden met een knappe, onderlegde, vlotte en aantrekkelijke jongeman, achteraf tot de ontdekking kwamen dat zij met een priester of religieus hadden gesproken. Wie kan het hun kwalijk nemen, dat zij zich genomen voelen? Vandaar de vraag: waarom dragen priesters en religieuzen die zich in niets van hun medeburgers onderscheiden, geen ring zoals anderen? Maar dan een zegelring met een embleem dat kenmerkend is voor de stand waartoe zij behoren... Aldus E. Lohman OFM in het Bisdomblad van Breda.

Onrust

DE onrust in de r.k. kerk in Italië neemt steeds meer toe. In Noord-Italië in Casale hebben zondag negen priesters bekend gemaakt dat zij in het huwelijk willen treden doch bereid zijn verder hun geestelijk ambt uit te oefenen. In Florence zijn de moeilijkheden weer toegenomen door uitbreiding van de rebellie in de parochie van Isolotto. De parochianen zijn zondagochtend op het plein voor de gesloten kerk bijeengekomen en hebben met hun ontslagen pastoor Don Mazzi gedeelten uit de bijbel gelezen en gebeden. Op zeker ogenblik verscheen een groep personen met aan het hoofd de pastoor van een naburige parochie, Don Masi. Hij is pastoor van de wijk Vignone. Don Masi, begeleid door meer dan vijfhonderd van zijn parochianen, las een brief voor, waarin hij zei dat men te vergeefs had gewacht op een actie van de Florentijnse curie, niet om tussenbeide te komen in het strafproces dat gevoerd wordt tegen vijf pastoors en dertien geestelijken, maar om duidelijk te verklaren dat dergelijke problemen dienen te worden opgelost door de gemeenschap der gelovigen en niet door een wereldlijke rechtbank. In

Italië is de katholieke kerk een staatskerk, die de overheid kan mobiliseren, om ongehoorzame priesters buiten de gemeenschap te plaatsen! En Italië heet een democratie!

Gods wegen

GODS wegen zijn ondoorgroendelijk. Tennessee Williams, de Amerikaanse toneelschrijver, is katholiek geworden, vooral 'omdat de jezuïeten drinken, lachen en het leven liefhebben'. Dat meldt althans het Italiaanse blad 'Il Messaggero'. Williams zei dat hij zich sinds zijn bekering rustiger voelt en een sterk godsbesef heeft. Zijn bekering is te danken geweest aan zijn broer, een jezuïet, die door Tennessee 'misschien een beetje fanatiek' wordt genoemd. Op de vraag: 'Voelt u zich nu anders?' zei de auteur: 'Ik voel me wel anders, maar op een bevreemdende manier. Ik weet niet hoe. Ik heb 't gevoel dat ik van Maria Magdalena houd.' De Volkskrant vraagt dienaangaande: En komt daar dan 'Tramlijn Begeerte' of 'Een kat op een heet zinken dak' om de hoek kijken?

Pamflet

DE Groene is tijdens de Franse stakingen een kerkelijk pamflet uit de *Saint Severin*, de parochiekerk van het *Quartier Latin*, op het spoor gekomen, waarin wordt gevraagd om politieke discussie in de mis: 'Wij verwerpen de schandelijke scheiding tussen de eredienst en de politiek, tussen de liturgische dommel en het revolutionaire handelen, tussen de als kinderen beschouwde gelovigen en hun 'vaders', de pastoors en dominees. De priesterkaste moet omver worden geworpen. Zij wenst dat ook. Laten we de mandarijnen aan de kant gooien. Wij bevestigen nadrukkelijk het recht van iedere gelovige om in zijn gemeenschap mee beslissingen te nemen, als een vrije uitdrukking van zijn geloof'. De zondag daarop is de kerk van Saint Severin 'bezet' en is er de hele morgen gediscussieerd.

Landschap

*Dit is het landschap waar ik mij verschuilen kan als het leven mij naar 't leven staat.
Moerasgebied met grassen, poelen, kuilen,
waar donker water geen geheim verradde.
Men hoort er 's avonds het gekras van uilen.*

*En hier en daar op 't onverwachts daartussen
heldere plekken, waar dan bomen staan,
die met een groene mond de hemel kussen
en 's avonds dromen bij een lichte maan.*

*Dit is het landschap —, ongerept gebied.
En ik voel, luist'rend naar het oeroud riet,
een rust van eeuwen al mijn onrust sussen.*

J. W. Schulte Nordholt

(Uit: *Levend Landschap*, U.M. Holland 1950.)

Veelvormig huwelijkspatroon

IN een beschouwing omtrent de 'dubbele echtparen', die in een 'vierhoekig' verkeer verrijking zoeken van hun sexuele ervaringen, heeft Leopold de Buch in Vrij Nederland (van 4 januari) aandacht geschonken aan de versnelling van de wijziging van het levenspatroon. In literatuur, schilderkunst, foto en film zijn sexuele activiteiten van allerlei aard niet langer taboe. Over voorechtelijk erotisch verkeer maakt niemand zich meer druk. Homosexualiteit wordt steeds meer aanvaard. En nu ook misschien het overspel, dat altijd in de praktijk is toegelaten, maar dat officieel verboden was?

DE auteur maakt er opmerkzaam op dat er andere culturen bestaan, waarin promiscuïteit (ongebonden sexueel verkeer) wordt toegelaten. Hij noemt als voorbeeld de Trobianders, waarover Malinowski zijn indertijd opzienbarende boek schreef. Zij vormen (of vormden, want er is ook in de Stille Zuidzee veel veranderd) 'een gelukkig en naar alle redelijke maatstaven evenwichtig volk'. In vergelijking met een andere stam op de Amflet-eilanden, die geen sexuele vrijheid kent, zijn de Trobianders 'vrij van hysterie of zenuwziekte'. Malinowski heeft bij hen geen geval kunnen optekenen van nerveuze 'tics', agressieve uitbarstingen of obsessies. Maar de Amflet-eilanders waren daartegenover achterdochtig, arrogant, uiterst nerveus, ontoegankelijk. De schrijver komt dan na lange beschouwingen over cultuurpatronen tot de conclusie, dat hij de echtparen-advertenties ernstig wil nemen, althans: 'ik ben geneigd om de mensen achter die advertenties niet a priori neurotische griezels te vinden, een andere manier om te zeggen dat ik hun gedrag niet noodzakelijkerwijze onvoorstelbaar vind'. Hij heeft het daarbij dan niet over degenen, die eigenlijk 'niet in staat zijn tot werkelijke liefdesrelaties, die niet in staat zijn tot een andere belangstelling dan voor zichzelf'.

VAN dit laatste type der egoïsten, die bevreesd zijn zich te binden, die geen verantwoordelijkheid willen dragen en alleen tijdelijke lustgevoelens nastreven, zijn er natuurlijk genoeg. Maar de bewuste wil tot kameraadschap, gepaard met erotische betrekkingen met meerdere partners, komt blijkbaar vaak voor. Ethisch gesproken kan men aan het sexuele verkeer geen andere eisen stellen dan aan elke andere gemeenschappelijke werkzaamheid: het behoort te berusten op vrijwilligheid, op verlangen naar wederzijdse vreugde en op sociaal verantwoordelijkheidsgevoel, ook bijvoorbeeld ten aanzien van eventuele kinderen. Binnen welk cultuurpatroon die saamhorigheid wordt beleefd is niet doorslaggevend: dat is mogelijk zonder monogamie (slechts stelregel voor een deel der aardbewoners) zelfs zonder formeel huwelijk.

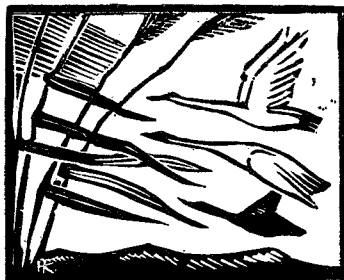
NIETTEMIN komt er ontzaglijk veel aan op dat cultuurpatroon. Het gedrag der mensen behoeft niet in overeenstemming te zijn met wetten, zeden en gewoonten, maar daarin zijn zij wel opgevoed. En gehoorzaamheid daaraan geeft een gevoel van 'geborgenheid', zij vermindert de sociale angst. Daarnaast kunnen allerlei ontwrichtende aandoeningen voorkomen, die tot persoonlijke verwarring leiden, maar iemand niet in conflict brengen met de maatschappij. Men zou twee mogelijke 'neurosen' kunnen onderscheiden: 1. die welke voortvloeit uit de angst wegens overtreding van een geijkt - vaak in onze ziel ingeprent - gezag. 2. die welke het gevolg is van dat gezag zelf, omdat het tal van verlangens onderdrukt.

Dat onze civilisatie gelukkig maakt is stellig niet waar, zij is in vele opzichten lustvijandig. Maar de individuele breuk er mee brengt ook conflicten met zich. Er is natuurlijk op sexueel gebied al veel bereikt, als de geboorte van kinderen of andere onherroepelijke gevolgen vermeden worden. Ook dan echter zijn experimenten als geregelde drie- of vierhoeksverhoudingen niet zonder risico's voor de psychische gesteldheid der partners.

ER bestaat over dit gebied een onuitputtelijke literatuur. En het merkwaardige is, dat die voornamelijk betrekking heeft op de mislukkingen en innerlijke conflicten. Vele echtparen keren na een crisis - als zij niet scheiden, wat een pijnlijke maar overigens vrij normale oplossing is - terug tot hun monogame huwelijk. Het merkwaardige van de besproken advertenties is, dat de onvoldane echtparen uitgaan van de wil, niet te scheiden. Vrezen zij toch 'op drift te raken', vereenzaming en breuk? Hebben zij eigenlijk 'vrees voor de vrijheid'? Gaat er misschien tenslotte weinig boven de kameraadschap tussen twee levenspartners? Dan is die rust der gebondenheid eigenlijk voor hen meer waard dan eventuele vermindering van de sexuele aantrekkelijkheid. (Die overigens op vele wijzen kan worden opgewekt door een 'wil om jong te blijven'.) In dit opzicht is het merkwaardig dat bij de Trobianders wel de sexuele vrijheid vóór het huwelijk tot de zeden behoort, maar ook de 'huwelijksrouw' tussen eenmaal met elkaar verbonden partners.

TENSLOTTE is het redelijk, als een cultuur die 'pluriform' is, vele mogelijkheden officieel open laat, en de wetgeving daaraan aanpast. Als dus een cultuurpatroon zijn strenge uniforme karakter verliest. Het monogame huwelijk behoeft dan niet als het alleen-zaligmakende te gelden. Daarnaast te streven is een eis van democratie. Maar vrijwilligheid, kameraadschap, wederkerigheid en sociale verantwoordelijkheid blijven in alle omstandigheden ethische idealen.

CONSTANDSE

Han Krug

Het was zaterdagavond. Mijn man was de hele dag weggeweest voor het H.V. en toen hij weer thuis was, hadden we samen, onder een kopje koffie, een poosje uitvoerig de gebeurtenissen van die dag doorgepraat. Ik kreeg de groeten van allerlei mensen, die trouw deze stukjes lezen en daardoor tot in finesses op de hoogte zijn van het wel en wee van ons gezin. Sommigen hadden niet willen geloven, dat we écht die ouwe vent op visite hadden gehad op oudejaarsavond. Alsof je zoiets geks zou kunnen verzinnen.

Trouwens, de werkelijkheid is toch vaak veel ongeloofwaardiger en idioter, dan je het in je meest wilde fantasieën kunt voorstellen. En zoveel fantasie heb ik nu ook weer niet. Zo begon de zaterdagavond, die zich voor ons uitstreckte als een tuin vol bloemen en schaduwplekjes op een warme zomermiddag. Niets hoefde, we konden precies doen, wat we wilden en waar we zin in hadden.

Toen ging de telefoon: onze oudejaarsavondgast, die mijn man te spreken vroeg. 'Ja,' hoorde ik mijn man zeggen, 'dat is heel akelig. Komt u vanavond dan maar een uurtje bij ons, we zijn toch thuis. Ik kom u tegen half negen met de auto halen.' 'Gatverdamme,' zei ik uit de grond van mijn hart, 'hoe kun je dat nou doen! Hij is nog pas hier geweest!' 'Jij,' zei mijn man, 'jij bent precies mijn moeder! Bij ons thuis was het vroeger net zo. Als mijn moeder mensen uitnodigde, was het altijd goed, maar o wee, als mijn vader eens iemand vroeg! Nou, ik had jou wel eens willen horen, als die man tegen jou door de telefoon had gezegd, dat hij zo eenzaam was en dat hij zo tegen de avond opzag. Dan had jij 't ook niet over je hart kunnen verkrijgen om een smoes te verzinnen dat we wegmoesten of zo.' 't Was waar, maar als vrouw beken je dit soort dingen niet zo gauw en terwijl de zomerse bloementuin met schaduwplekjes plaats maakte voor het achterbalcon van een stampvolle boemeltrein op een regenachtige winteravond, ging ik naar de keuken om thee te zetten. Even later kwam de visite en ik begroette hem zo vriendelijk, als het achterbalcon van de boemeltrein dat toeliet. Hij ging zitten en net, toen ik van plan was thee in te schenken, zei hij op de plechtige, gedragen en wellevende toon, waarmee hij alles zegt: 'Mevrouw, ik heb onderweg met uw man afgesproken, dat ik even rustig op een geïsoleerd plekje hier in huis zou mogen relaxen, om bij te komen van de spanningen van deze dag. Mag dat?' Nog geen minuut later lag hij in de zijkamer, uitgestrekt op het bed van onze oudste dochter, die er niet was, om te 'relaxen'. 'Hoe haal je dat nou in je malle hoofd!' fluisterde ik tegen mijn man. 'Ja,' fluisterde hij terug, 'wist ik veel. Ik dacht, dat-ie even rustig in een stoel wou gaan zitten.' Na een half uurtje kwam onze gast weer binnen met de mededeling, dat hij nu helemaal verkwikt was.

We dronken thee en koffie en het gesprek kabbelde rustig voort over van alles en nog wat, reisverhalen, film, toneel van vroeger en nu en de vakantie. Om even over elf vroeg de man, of hij zich nog een paar minuutjes mocht terugtrekken, om te relaxen van de gesprekken van deze avond en daar ging hij weer, de zijkamer in, totdat mijn man hem tegen kwart voor twaalf waarschuwde, dat het tijd was om hem naar huis te brengen.

'En,' vroeg de oudste dochter, toen ze thuis kwam, grinnkend, 'hoe was het vanavond?' 'Hij heeft in je bed gelegen,' klonk het vol leedvermaak uit twee monden tegelijk uit de kamer van haar zusters. 'Wààt?' griezeld ze, 'is dat waar, mam?' 'Niet d'rin, maar d'ròp,' zei ik, 'je spreid en je kussenhoes liggen al in de wasmand.' Zoals het behoorde, was mijn man bij zijn terugkeer al van top tot teen in het boetekleed gehuld. 'Troost je,' zei hij, 'morgen hebben we nog een hele vrije zondag. Om te relaxen!'

Het stervende celibaat

VIER van de vijf r.k. priesters, die belast zijn met de zorg voor de studentenparochie in Amsterdam, hebben besloten hun werkzaamheden per 1 maart te staken, als voordien door de bisschop geen oplossing aan de hand wordt gedaan, zodat pater J. Vrijburg ook na zijn huwelijk deel blijft uitmaken van de parochiegeestelijkheid. In de kapel van het Ignatius-college, die dienst doet als studentenkerk, deelde pater H. Oosterhuis dit op 25 januari in vier druk bezochte diensten mede in een verklaring, waarin hij de bisschoppen en de hele kerk van Rome er van beschuldigde zich autoritair te blijven opstellen.

DE officiële kerk is een kerk, die de pretentie van opperste deskundigheid voert op alle terreinen van het menselijk leven, die een wereldepiscopaat heeft, waar talloze leden zich telkens weer compromitteren met politieke dictaturen die onleefbare sociale verhoudingen in stand houden; de kerk die macht wil uitoefenen over uw geweten en absolute gehoorzaamheid eist, en die nooit zeggen mag dat zij zich vergist heeft. Die kerk, die met geen protest hoe luid ook is klein te krijgen, dienen wij niet omdat wij haar niet geloofwaardig vinden,' aldus pater Oosterhuis.

DEZE verklaring is een antwoord op de toespraak van kardinaal Alfrink, waarin hij de handhaving van gehuwde priesters in het ambt van de hand wees, waarna de bisschop van Haarlem, mgr. Th. Zwartkruis, mededeelde pater Vrijburg na zijn huwelijk niet te kunnen toestaan voor te gaan in prediking. De eis dat hij nog de eucharistie zou bedienen hadden hij en zijn collega's reeds laten vallen. Alleen pater P. Dreese heeft zich gedistantieerd van het ingenomen standpunt en zal niet met de kerk breken, zoals zijn collega's zeggen te doen, als door de bisschoppen vóór 1 maart geen oplossing wordt gegeven.

Keuze

DE gelovigen van de studentenparochie moeten nu zelf kiezen of zij de voorkeur geven aan het volgen van de diensten in de studentenkerk, die door pater Dreese zullen worden voortgezet. Als zij prijs blijven stellen op de zielzorg van de overige vier, te weten de paters Oosterhuis, Van Kilsdonk, Van der Stap en Vrijburg, dan zijn deze daar volgens de verklaring toe bereid maar 'buiten verantwoordelijkheid van de bisschop van Haarlem' en dus buiten het verband van de kerk van Rome.

IN een commentaar heeft mgr. Zwartkruis begrip getoond voor de motieven, die de vier priesters bewegen. Hij heeft het tevens als zijn plicht gezien de band met de wereldkerk te behouden en hij meent dit niet anders te kunnen doen dan door zijn weigering te blijven handhaven. Hij bekende, dat de kerk in dezen ongetwijfeld veel schuld heeft, maar laakte tevens de houding van degenen, die menen daarom aan de kant te moeten gaan staan.

Veel leden van de studentenparochie willen Jos Vrijburg als voorganger handhaven. Tevens werd gepleit voor een algemene opinie-peiling onder de katholieken in Nederland. Zij zouden niet alleen hun mening kunnen geven over de celibaatskwestie, maar ook over de gezagsproblemen.

Van studentenzijde kwam het geluid om de studentenparochie als een buitenkerkelijke oppositie te laten optreden. In verder overleg zag men geen heil.

Italië

NAAR aanleiding van de brief van negen priesters in het Italiaanse bisdom Casale om instemming te vragen voor een gemeenschappelijke actie voor de opheffing van het verplichte priester-celibaat heeft het dagblad La Stampa een kleine enquête ingesteld onder de priesters in Turijn. Het blad beperkt zich tot het weergeven van enkele antwoorden.

Daaronder is er een van een pater dominicaan die betoogt dat het celibaat op geen enkele wijze verbonden is met 't priesterschap en dat het in de kerk niet institutioneel zou moeten zijn maar het resultaat van een vrije keuze. Een pater jezuïet verklaart, dat de instelling van het celibaat als zodanig tegenwoordig zijn zin heeft verloren. Hij wijst erop dat sterke stromingen onder de geestelijkheid vooral in Frankrijk erop aandringen dat priesters in de gelegenheid worden gesteld zich totaal in de menselijke verhoudingen te plaatsen. Daaronder verstaan zij ook het recht om te huwen.

Priesterconcubinaat

OP 2 februari begon de VARA met de uitzending van een reeks gesprekken, die wel ongehoord kan worden genoemd in de historie van het Nederlandse christendom: katholieke priesters en hun levensgezellinnen vertelden daarin van hun liefdesrelaties op een voorheen onvoorstelbare wijze. Na de voortreffelijke toespraak van Prof. Garrit Stuijveling op diezelfde zondagmorgen, waarin ook dit probleem werd aange-roerd, werden we geconfronteerd met de stemmen van geestelijken, die vertelden over hun nonconformistische levenswijze. Hoeveel vertegenwoordigden zij? Enige honderden, zo meende Mr. Cammelbeeck, die de uitzending van 'Zin en tegenzin' van commentaar voorzag. Er zijn nog steeds priesters (en zij zijn er altijd geweest) die evenals de vader van Erasmus leven in 'geheim concubinaat'.

TOEN was aangekondigd dat de VARA dit programma zou brengen had de heer G. van Baars, van de Orde der Predikheren, in de Volkskrant

er voor gepleit, toch eindelijk aan pastoors toe te staan, te huwen. En hij schreef: 'Liever een gehuwd priester in het ambt dan het schandaal toe te laten van het door de kerk genoodzaakt huichelen van de priesters in concubinaat'. We veronderstellen dat ook hij meende, dat het verplichte huichelen een schandaal was, niet het concubinaat. Het bleek namelijk dat drie vrouwen, in de eerste uitzending aan het woord (en van wie er één twee kinderen had van een geestelijke) zelf wilden dat hun partners in het ambt bleven, omdat die daarin een levensvervulling vonden. Zij wilden de eenzaamheid opheffen van deze priesters, hun de vreugde schenken van de seksuele liefde, haar leven met hen verbinden, maar hen niet verplichten hun ambt meer te leggen. Er zijn enige duizenden gewezen priesters in ons land, die getrouwd zijn nadat zij een ander beroep hebben gekozen. In dit geval werd bewust gekozen voor handhaving van het geestelijk ambt, met clandestiene overtreding van het gebod van het celibaat.

DE uitzending zal een krachtig argument opleveren voor opheffing van de celibaatsverplichting. En daarom zullen de (anoniem gebleven) betrokkenen aan de uitzending hebben willen meewerken. Pastoors en kapelaans komen op hun werkterrein herhaaldelijk in nauw en duurzaam contact met ongehuwde vrouwelijke medewerksters, waaruit dan nauwe vriendschappen voortkomen. De pastoorsclubjes van de bittertafel beginnen hun afkeer in te boezemen en die komen hun voor als armzalige surrogaten voor een zinvol leven. Ook de tersluiks genoten tijdelijke of eenmaal voorkomende gevallen van 'overspel' komen niet tegemoet aan de behoefte aan een levenspartner. En zo ontstaan dan de min of meer duurzame verbintenissen, waarvan in de uitzending sprake was. Daarbij is ook sprake van verzet tegen een onredelijk gezag, de wens in het ambt te blijven om mee te helpen de toestanden te hervormen en ook de opvattingen omtrent de sexualiteit te helpen herzien. Juist overtuigde 'zielzorgers' met nieuwe idealen, die sexualiteit niet minderwaardig vinden, pogen zich in de kerk te handhaven in de hoop op drastische herziening van de vele zinloos geworden taboes.

De tekst van de uitzendingen, als die voltooid zullen zijn, kan besteld worden bij de VARA, postbus 175, Hilversum. Zij zullen nog stof voor velerlei discussies opleveren.

ABORTUS

KRACHTENS een nieuwe wet zal na jaren van protest, besprekingen en marathondebatten in het parlement abortus in Engeland in vele gevallen wettig geoorloofd worden en kosteloos kunnen worden uitgevoerd.

Rooms-katholieke artsen en verpleegsters hebben echter gedreigd de nieuwe abortuswet te zullen bestrijden en sir John Peel, de voorzitter van het koninklijk college van verloskundigen en vrouwenartsen en verloskundige van koningin Elizabeth zelf, heeft verklaard: 'Wij hebben een natuurlijke tegenzin tegen het verrichten van deze operatie'. Het machtige Britse medische genootschap adviseert zijn 67.000 leden-artsen te weigeren zich volledig aan de wet te houden, aldus A.P. uit Londen.

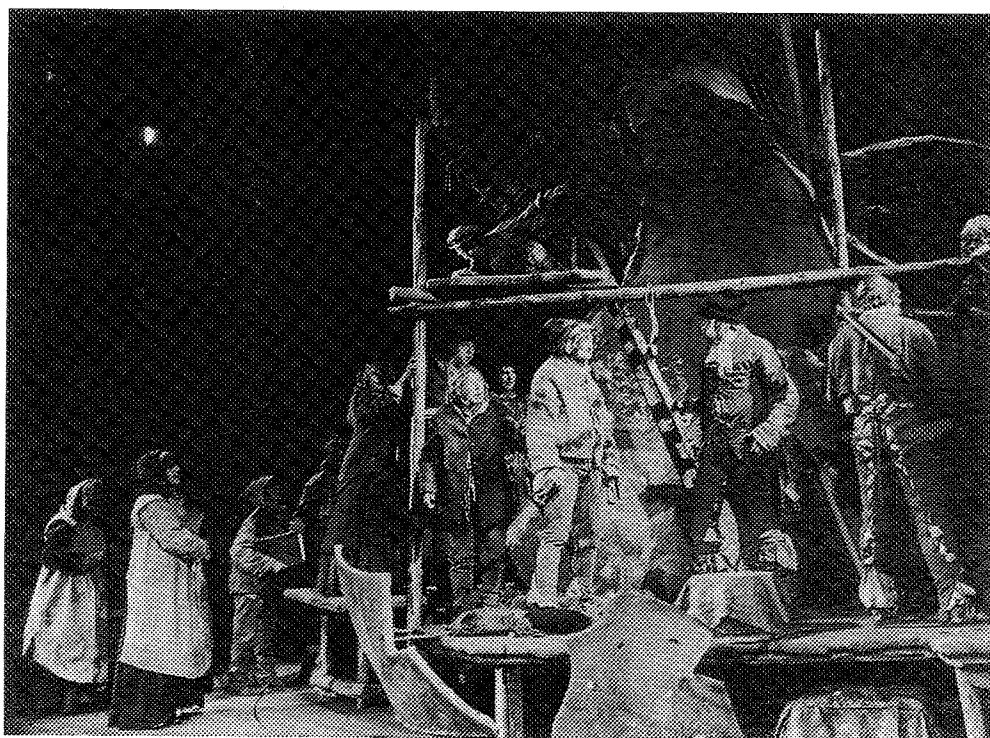
Soortgelijke sabotage-pogingen heeft men in het katholieke Polen gekend. Daar zowel als in Engeland echter weten de artsen, hoe talrijk de gevallen van ondeskundig en heimelijk toegepaste abortus zijn. Het is huichelachtig daarvoor de ogen te sluiten.

Laat de mensen slechts één mensenleeftijd niet meer hardop met elkaar mogen denken en weest ervan verzekerd, dat zij hun denkvermogen hebben verloren.

JOH. JAKOB ENGEL
(1741-1802)

Brederode lost de wacht af

DE slotwoorden van Gijsbrecht van Aemstel in Vondels treurspel – Vaarwel, mijn Aemsterland! verwacht een' andren heer! – zijn in vervulling gegaan. Niet langer Vondel op Nieuwjaarsdag, ook geen Buysero met zijn vroeg-achttiende eeuwse Bruiloft van Kloris en Roosje en dus evenmin 'de wens' van Thomasvaer en Pieternel. Brederode heeft dit jaar met zijn Spaanse Brabander de wacht overgenomen. En dat is tamelijk geruisloos gebeurd al was er tevoren enig gepruttel: onze enige toneeltraditie werd om hals gebracht!

HET is wel waar, dat een goede twee eeuwen lang op Nieuwjaarsdag 'de' Gijsbrecht met jolige aanhang in de Amsterdamse Stadsschouwburg met zijn stad ten onder ging en dat het mis-schien tot in de eerste helft van onze eeuw nog aardig op een traditie leek. Maar het was toch

wel zeer een gewoonte geworden. Een soort van openbare Nieuwjaarsvisite, die ook een eerste, enigermate officiële kennismaking van de jeugd met de schouwburg – veel meer dan met het toneel – heette te zijn. De jeugd toonde meer en meer haar ongeduld en tegenzin, zowel omdat

zij op school kennelijk te weinig was voorbereid, als omdat de spelers duidelijk lieten blijken, dat zij geenszins van harte een verplichting na-kwamen.

DE Nederlandse Comedie heeft na jarenlang experimenteren met regies en aankleding van de Gijsbrecht de knoop doorgehakt en het gemeen-tebestuur had geen bezwaar om Vondels tijdge-noot Brederode, die in 1968 net driehonderd jaar dood was, op het laatste nippertje nog even te eren. Dus: *De Spaanse Brabander*, geregis-seerd door Erik Vos, in een fantasierijk decor op een draaitoneel van Wim Vesseur en in kos-tuums (die uiterst kleurigevoelig een morsige, rottende wereld suggereren) van Ellen de Zwart. Geen toneelbeeld met schilderachtige geveltjes en gewelfde bruggetjes, die Brederode nimmer heeft gekend. Een toneelbeeld geïnspireerd op Pieter Brueghel de Oude, en op Adriaen Brouwer, Brueghels bizarre fantasieën, omdat het spel in 1575 – de tijd van de Vlaming Brueghel en dus van *De Brabander* – is gesitueerd; Adriaen Brouwers realisme, omdat hij de tijd waarin het stuk is geschreven, in 1617, het jaar vóór Brede-rode's dood, heeft gekend.

HET is een voorstelling geworden waarbij tekst-getrouwe filologen de wenkbrauwen fronsen, en waaraan zij, die 'klassieken' weerklank willen doen vinden in onze tijd, heel wat plezier kun-nen beleven. Het moge een bezwaar zijn, dat de protserige, zwerige Antwerpse bankroetier en oplichter Jerplimo er wat al te verslonsd uitziet en dat zijn nuchtere knecht Robbeknol een wel heel frêle kereltje is, toch maken onderscheiden-lijk Bob de Lange en Henk van Ulsen er zeer levende figuren van. Zij zwieren rond in het door pest bedreigde, door ketterijen verontruste Amsterdam. Erik Vos heeft het brokkelige rede-rijkersstuk ongetwijfeld een eenheid verschaft, waarin de anders zo los lijkende tafereeltjes een organisch beeld oproepen van een even onstui-mig als door doodsdreiging somber Amsterdam. Hoe dan ook, er is iets tot stand gekomen, dat met levend toneel onzer dagen heeft te maken.

ALS het mogelijk zou blijken, dat er voortaan op Nieuwjaarsdag in Amsterdam elk jaar een voor-beeld van historisch Nederlandse toneelschrijf-kunst te zien zal zijn (en daarbij kan Gijsbrecht best meedoen, als er een regisseur weer iets in ziet), kan er een voor hedendaagse auteurs sti-mulerende, levende traditie ontstaan. Er is ge-noeg verwaarloosd werk te vinden. Onze auteurs zouden kunnen ervaren, dat er achtergronden zijn waaruit geput kan worden. Het publiek zou kunnen leren inzien, dat er een Nederlands to-neel heeft bestaan, dat de moeite voldoende waard is. Zij het met alle betrekkelijkheid ten aanzien van de wereldliteratuur.

B. STROMAN

Sexfilms

'POEL der ontucht, onbeteugelde driften van immorelen' – 'een buitengewone liefdesgeschiedenis, vrijmoedig en openhartig met Zweeds realisme gefilmd! In Duitsland uitgebracht onder de titel *Ich habe Lust*. Inga, een jong meisje, dat het wonder der grote liefde leert kennen! Inga, Ja... ik wil.' Verder: 'Een echte greep uit het leven in een fel realistische film! Een emotioneel verhaal van wederzijdse hartstocht van twee meisjes die elkaar vinden in hun eenzaamheid!... Een verboden liefde Thérèse en Isabelle' – 'Ero-

tiek in de *Moulin Rouge*! Sex en spanning in een film die u niets te wensen overlaat. Roken toege-staan!' – 'Een sensationele, realis-tische sex-film, het klassieke ver-haal, thans op moderne en zéér vrijmoedige wijze in beeld ge-bracht. Eindelijk mag nu ook u genieten van... Uta Levka als *Sexy Baby Carmen*.' Een kleine bloem-lezing zoals die regelmatig over de hoofden van de lezers van de Limburgse kranten wordt uitge-stort. De sexfilm blijkt in Limburg uitzonderlijk te floreren sinds de Katholieke Filmkeuring is afge-schaft. Nu er méér mag, willen de Limburgers ook méér zien. Overi-gens... toen zij nog zuchtten onder het kuise juk van de Katholieke

Filmkeuring, zochten de onderne-mende minnaars van de visuele erotiek hun bevrediging over de grens. In het Belgische Maaseik bijvoorbeeld!

Zwarte harten

HET is inderdaad zo ver in Zuid-Afrika: om te proberen blanken te genezen, worden 'zwarte of gekleurde' harten gebruikt van pas overleden patiënten, ook zonder dat daarvoor door de familie toe-stemming is verleend. Men moet er in dit blad (no. 3) eens het vooruitziende artikel op nalezen

van Joh. Weiland! De nabestaanden van de 38-jarige negerin Evelyn Jacobs hebben een klacht ingediend tegen dokter Barnard, omdat die het hart van Evelyn clandestien zou hebben overge-plant op de mijnwerker Pieter Smith. De hartspecialist ontkende dit, maar hij weigerde ook zijn verklaring te staven: hij zei dat hij de identiteit van de donor nooit bekend zou maken. Waarschijn-lijk houdt de geheimhouding ver-band met de rassenleer: een blan-ke die de operatie overleeft kan er immers op aangezien worden, dat hij rondloopt met een 'zwart hart'. Een beschamende geschie-denissen, als dit verborgen moet blij-ven.

Hedendaagse heksenjacht

TWEE weken lang hield de juryrechtbank van het Zwitserse kanton Zürich zich bezig met een zaak, die herinneringen oproept aan middeleeuwse heksenprocessen vol bizarre monsterachtigheden. Krachtige veiligheidsmaatregelen waren nodig om te voorkomen dat de verdachten in het proces door bezoekers van de publieke tribune zouden worden gelyncht. Terecht stonden zes leden van een godsdienstige sekte, die op 14 mei 1966 het zeventienjarig meisje Bernadette Hasler in de kelder van een chalet in Ringwill in de buurt van Zürich zodanig mishandelden, dat ze nog dezelfde nacht aan bloedverlies en een longembolie stierf. De mishandelingen bestonden uit geselingen met zweepen, wandelstokken en plastic buizen, het doen eten van uitwerpselen en het zich gedwongen wassen in een ijskoude beek.

DE sekte, die een paar honderd aanhangers heeft in West-Duitsland en Zwitserland, wordt aangevoerd door de éénbenige geëxcommuniceerde priester Joseph Stocker, 63 jaar oud, en diens 54-jarige vriendin Magdalena Kohler. Door de volgelingen worden ze 'heilige ouders' genoemd. Zij zijn in het proces de voornaamste aangeklaagden. De reden waarom Bernadette Hasler de reeds genoemde mishandelingen moest ondergaan: de sekte geloofde dat zij bezeten was van de duivel en met Satan getrouwd was.

Deskundigen in het Zürichse proces wisten te melden, dat op het platteland van Duitsland (Lüneburgerheide, Beieren, Münsterland), Oostenrijk en Zwitserland het geloof in duivel, geesten en heksen nog sterk verbreid is, aldus de Volkskrant.

Studies wijzen uit, dat duivelsbezwerings nog geregeld voorkomen. Goed tien jaar geleden zouden er in West-Duitsland nog ruim 10.000 'belezers' hun beroep hebben uitgeoefend. Een paar maanden geleden heeft in het Oostenrijkse Burgenland een kapelaan in aanwezigheid van talrijke gelovigen een 25-jarige Zwitserse vrouw 'beleden'. Dezelfde vrouw zou reeds meermalen – onder andere door de onlangs overleden Italiaanse wonderdoener Padre Pio – van de duivel bevrijd zijn.

HET geloof in de duivel heeft eeuwenlang het christendom beheerst. Dat in onze tijd het geloof aan hekserij en aanverwante zaken aan betekenis heeft verloren, is niet in de eerste plaats te danken aan de kerk(en), maar aan de natuurwetenschappen, die allerlei vreemde zaken konden verklaren.

De inspiratie, die Joseph Stocker zijn sekte deed stichten, moet in de eerste plaats gezocht worden bij de stichter van de orde waartoe hij eens behoorde, de door paus Joannes heilig verklaarde Vincentius Pallotti, van wie bekend is dat hij eveneens duivelsbezwerings uitvoerde. Vervolgens bij de heilige Louis-Marie Grignon de Montfort, wiens 'Gouden Boek' – een verhandeling over de 'ware verering van de heilige maagd' en de zogeheten 'Slavernij van Maria' – voor de sekte een soort bijbel was. En tenslotte bij een Duitse non, zuster Stella – ze heet thans zuster Hildegard en leeft in een karmelitesenklooster in Augsburg – die 'boodschappen van de Heiland' meende te ontvangen. Zuster Stella, die zich inmiddels van de 'heilsboodschappen' heeft moeten distantiëren, schreef haar 'openbaringen' op en verkreeg voor deze geschriften zelfs een kerkelijke goedkeuring.

DE leden van de sekte der 'heilige ouders' moesten zich onderwerpen aan een strenge discipline, zich veel ontfeggen en 'belasting' betalen aan het sadistische paar. In schrille tegenstelling tot deze tucht staan de wensen van het 'heilig paar',

Feike Cnossen – Stervende mens

dat geld nodig had voor de aankoop van huizen, voor het inslaan van grote hoeveelheden levensmiddelen en het rijden in luxe-auto's. Volgens aanwijzingen in een van de speciale 'messiaanse boodschappen' aan Magdalene Kohler werd een Mercedes-300 gebouwd ten dienste van de 'heilige vader en moeder'. Om de 'hartaandoeningen' van het paar te behandelen werden grote voorraden champagne ingeslagen. De schuldigen zijn in eerste instantie tot hoge gevangenisstraffen veroordeeld.

Radiolezingen

Hilversum I

Zondag, 23 februari 1969, 9.45–10.00 uur: C. van Rijsinge: Beschouwingen van een humanist over de natuurwetenschap en de samenleving. II. De macht over leven en dood.

Zondag, 2 maart 1969, 9.45–10.00 uur: P. N. Kruyswijk: 'Geld en Geest'

Zondag, 9 maart 1969, 9.45–10.00 uur: C. H. Schonk: 'Niet praten maar doen'.

Zondag, 16 maart 1969, 9.45–10.00 uur: mevr. P. C. Hienekamp: 'Hebben we nou wat aan elkaar?'

Zondag, 23 maart 1969, 9.45–10.00 uur: C. J. den Besten: 'Geen woorden, maar daden'.

Wapens voor onvermogenen

OP 1 november j.l. werd door het 'Nederlandse Pugwash Komitee' in samenwerking met het 'VWO' (Verbond van wetenschappelijke onderzoekers) te Utrecht een symposium georganiseerd over huidige en toekomstige wapenontwikkelingen. De eerste Pugwash-Conferentie werd gehouden in 1957 in een Canadees plaatsje, waar deze besprekingen hun moeilijk uitsprekbare naam aan ontleen en sindsdien worden dergelijke conferenties jaarlijks 1 of 2 keer herhaald op andere plaatsen ergens ter wereld. De 18e bijeenkomst vond in september 1968 plaats in Frankrijk.

WETENSCHAPPELIJKE onderzoekers uit Oost en West en uit niet-gebonden-landen die verontrust zijn over de internationale spanningen en over de ontwikkeling van wapens, die steeds meer katastrofale macht gaan bezitten, kunnen op deze conferenties vrijuit als individuen discussiëren over deze problemen en trachten te komen tot nieuwe ideeën en aanvaardbare voorstellen voor vermindering van het gevaar voor uitroeiing van de mensheid. Steeds meer hebben zich bij de oorspronkelijke groep thans ook onderzoekers uit de sociale wetenschappen aangesloten om mee te helpen een meer stabiele wereldorde op te bouwen.

Het ligt niet in de bedoeling hier nader in te gaan op alle details van de geleverde bijdragen die gedeeltelijk ook bestonden uit bij het thema behorende films. Wel is het misschien nuttig te verwijzen naar het onlangs onder redactie van Nigel Calder verschenen boek 'Tenzij er vrede komt', dat de onmiddellijke aanleiding was voor het bijeenroepen van deze bijeenkomst en dat ter lezing dringend werd aanbevolen. Slechts enkele van de meest belangrijke gegevens zullen hier worden aangehaald: Zeven landen zijn binnenkort in staat om A-bommen te vervaardigen; de totale voorraad daarvan komt op het ogenblik reeds overeen met 250 miljard ton TNT. De snelheid waarmee kernwapens thans gelanceerd kunnen worden heeft tot gevolg dat er in bepaalde gevallen ook uiterst snel beslissingen moeten worden genomen. Dit maakt de inschakeling van grotere groepen bij de besluitvorming in crisissituaties onmogelijk en moet er toe leiden dat onherroepelijke beslissingen autoritair zullen worden genomen. De mogelijkheid chemische en biologische middelen te gebruiken voor de oorlogsvoering, b.v. gifgassen, vernietigingsmiddelen voor planten, opzettelijke verspreiding van gevaarlijke ziektekiemen enz., wordt door het voortschrijden van de wetenschap steeds meer praktisch uitvoerbaar. Terwijl kernwapens alleen door middel van gecompliceerde processen in dure installaties kunnen worden vervaardigd kunnen biologische wapens op eenvoudige manier bij wijze van spreken in iedere bierbrouwerij worden gemaakt. Deze 'kernwapens voor de onvermogenen' vormen daarom een nieuwe bedreiging voor de mensheid.

GEZIEN deze enorme gevaren is zorgvuldige bestudering van alles wat kan leiden tot vermindering van spanning en agressie een eerste vereiste. Alle wetenschapsmensen moesten weigeren mee te werken aan de ontwikkeling en het vervaardigen van vernietigende wapens. Deze dringende wens werd geuit op het congres. In ieder geval zou een zo groot mogelijke kring van mensen zich bewust moeten zijn van de gevaren die de hele wereld bedreigen door de steeds nog voortschrijdende uitbouw van de moderne wapens. Iedere humanist zou daarom tenminste op de hoogte moeten zijn van de feiten om mee te kunnen helpen, de kennis te verspreiden van de verschrikkingen die ons boven het hoofd hangen, alsmede van alle pogingen die kunnen worden aangewend om te komen tot meer ontspanning op internationaal gebied.

Ir. O. BIRMAN

Duitse goede trouw

'IK, Benno (Benedikt) Sahl, mij noemende en schrijvende Sahl-Sobieski, dien hierbij de volgende aanklacht tegen mijzelf in. Ik heb te dezer plaatse op de 24ste april 1945 of daaromtrent, in elk geval in de nacht voor de opmars van de Fransen in het Bodenmeer-gebied, een aantal joodse personen, die zich aldaar in de hoop op een mogelijke vlucht naar Zwitserland verborgen hadden gehouden, aan een (met de jacht op zodanige personen belast) lid van de SS verraden, trachten uit te leveren of uitgeleverd.'

MET deze woorden begint de eigen aangifte van een joodse Duitser, die verlangt gestraft te worden voor het verraad dat hij destijds pleegde jegens enige van zijn lotgenoten. Deze aangifte is dan tevens het begin van een gerechtelijk proces waar niemand aan wil. Voor dit laatste heeft ieder der betrokkenen zijn redenen – beter: zijn redenties – en uit deze blijkt dat men niet geconfronteerd wenst te worden met het verleden.

Beter want indringender dan een wetenschappelijke verhandeling maakt dit boek van Neumann*) ons duidelijk dat de mens uitermate beducht is voor de verstoring van het evenwicht tussen zijn eigen ik en de omgeving. Dit – relatie – evenwicht behoudt of verkrijgt hij door de werking van een bepaald psychisch mechanisme: alleen wat 'verwerkbaar' is, wordt geaccepteerd, het andere wordt vervormd dan wel verdrongen. Wanneer de in feite niet te verwerken ervaringen voorbij zijn, tot verleden geworden, dan nog handhaaft dat beschermingsmechanisme zich: vanzelfsprekend – zou hieraan toegevoegd moeten worden. 'Vergeten' wordt wat het evenwicht kan verstoren. Het was alles anders dan het was. Het is niet werkelijk gebeurd. Ik stond (en sta) er eigenlijk buiten. Mij treft geen schuld. Ik moest gehoorzamen. Het is alles gelogen.

EEN botsing tussen het psychisch 'bezit' en de zich opdringende omgeving blijft soms echter niet uit. Dan verzet men zich dus. En zo heeft

men zich in de historische periode, waarvan dit boek het gevolg is, ook wel verzet. En ook voor dat verzet bestaan niet zo heel zelden redenties, die in wezen nauw verbonden zijn met het hierboven aangeduide psychische mechanisme. Waarmee hier niet meer dan een bepaald facet van het hele gebeuren is belicht.

Met dat al blijkt steeds weer, dat het denken en het handelen van de mens onbewuster verloopt dan hij zelf meent. Met name in bijzondere omstandigheden – als oorlog, bezetting, vervolging – is zoveel onverwerkbaar, dat er een psychische schemertoestand ontstaat. Men herkent zichzelf en de eigen situatie niet langer. Het is anders dan het is.

MET bovenstaande is dan zeer onvolledig weergegeven wat de auteur met dit boek te zeggen heeft. Hij 'verklaart' wat er onder de nazi's gebeurde – en ook hoe dit kon gebeuren. Door de indirecte wijze, waarop hij het doet, ervaren wij zeer direct dat het verleden nog leeft, hoe gestorven dit ook moge zijn.

Dat de schrijver een jood de rol van beklaagde laat vervullen om te kunnen aanklagen is meer dan een literaire kunstgreep alleen. Als het niet te sofistisch zou klinken, zou men kunnen zeggen dat ook het slachtoffer schuldig moest zijn. En zo hij het niet was, moest hij het worden. De belichting vanuit deze zo ongewone hoek verheldert wat voorheen te veel in de schaduw bleef. De benaming 'roman' doet te weinig recht aan dit boek. Het is een document over (on)menselijkheid en bereikt als zodanig het niveau van een schrijver als Lion Feuchtwanger. Maar het is meer doordat het zich zeer realistisch opstelt tegenover problemen waarmee de huidige en de vorige generatie nog steeds worstelen. De schemertoestand is immers niet ten einde.

PSZISKO JACOBS

**) De feiten of De goede trouw der Duitsers (Moussault, A'dam).*

Discriminatie

IN de gemeenteraad van Doornspijk (Veluwe) is een voorstel verworpen, aan het Humanistisch Militair Tehuis een subsidie te verlenen van f 200,-, gelijk aan hetgeen andere tehuisen ontvangen. Inzake de discussie daarover ontleen wij een en ander aan het Noord-Veluws Dagblad van 20 december.

De heer Krijgsman deed de suggestie om ook het Humanistisch Militair Tehuis f 200,- subsidie te verlenen. Hij had veel waardering voor de heer H. T. v. d. Heide (AR), die in zijn algemene beschouwing het starre standpunt van zijn fractie doorbrak. 'Ik hoop dat iedereen van deze fractie eens zover komt.' 'Het gaat erom dat de militairen in alle Tehuizen komen en ook in het Humanistische, waar het erg druk is.' De heer Bruijnes wilde echter als maatstaf voor de subsidie aanleggen dat het Tehuis God als Hoogste Gezag erkent.

De voorzitter sprak dit met klem tegen. 'Deze

maatstaf kunnen we niet aanleggen. We moeten geen etiket op willen plakken. Het gaat om recht en billijkheid. Iemand die een andere waarde aan het leven hecht kan toch een goed medeburger en mens zijn. We hebben als beste voorbeeld de Barmhartige Samaritaan.'

De heer Krijgsman voegde in tweede instantie daaraan toe, dat de soldaat niet kijkt naar het bordje op de deur maar naar de behandeling die hij binnen krijgt. Wanneer men weet dat het altijd druk is in het Humanistische Tehuis mag u raden waaraan dat ligt.

De heer Van der Heide meende dat het zaak was dat christenen ook humaan kunnen zijn. 'Ik heb me zeer in deze materie verdiept. Het gaat om de gezelligheid van de jongens die verplicht onder de wapenen zijn. In 1968 werden er 82.000 bezoeken aan 'het' Tehuis gebracht. Bovendien is het zo dat de drie Tehuizen wisselen met diensten.'

Bij de stemming verklaarden zich voor subsidie de heren T. K. Krijgsman (Gemeentebelang), H. T. van der Heide (AR), H. Koops (PvdA), G. v. d. Bosch (CHU) en H. Schenk (PvdA). De overige (zeven) leden stemden tegen zodat het Humanistisch Militair Tehuis (nog) geen subsidie kreeg.

Menswording

WAT het mens-worden, het zichzelf-worden, zonder Kerk of geloof onderscheidt van dat met Kerk en geloof, is misschien vooral: dat het eerste een volstrekt individuele aangelegenheid is, in de volste zin van dat woord een 'eenzaam avontuur'. Er zijn geen regels, geen wetten, geen vaste codes, geen tradities, waaraan men zich kan houden, er is geen uiteindelijk toevluchtsoord, er bestaat geen enkele instantie aan welke men de verantwoordelijkheid kan overdragen wanneer men het zelf niet meer weet. Er is geen mogelijkheid tot absolutie. Er is, nooit en nergens, de zekerheid dat er buiten het bewustzijn een eeuwig-geldige, absolute, maatstaf-alldingen bestaat, een goddelijke gerechtigheid. Er is een voortdurende noodzaak tot plaatsbepalen en zelf-onderzoek; en óók het nooit aflatende besef dat men van ogenblik tot ogenblik altijd weer *opnieuw* een oordeel moet vormen, een besluit moet nemen, handelen, met daarbij inbegrepen het risico dat men zich vergist heeft.

Tegelijk is men zich er van bewust, dat het nodig is in een stromende, veranderende werkelijkheid, temidden van zoveel betrekkelijks, toch een bepaalde innerlijke samenhang en consequentheid te verwerven en te handhaven, al was het alleen om een herkenbaar 'zelf' te zijn.

De mens zonder Kerk en geloof moet op een even zelfstandige als onbeschermd manier een eigen weg zoeken, door schade en schande wijs worden. Het is niet waar, dat zo iemand louter vanuit zijn ratio, zijn verstand, zou leven, en alles afwijzen wat met dat verstand niet te bevatten of te analyseren is. Ook de mens 'zonder God' is aangewezen op zijn ken-vermogen, dat veel meer omvat dan intellect. De mens met Kerk en God, de 'gelovige', die vaak zijn leven al begint met een arsenaal van geboden en leerstellingen, van door dat geloof tot stand gekomen en in stand gehouden leefregels, groeit in het gunstigste geval 'in' zijn godsvoorstelling, zijn geloof, en dat kan hem overeind houden, hem een gevoel van geborgenheid en vervulling geven, ook als hij niet een werkelijke behoefte aan, of wil tot, spirituele rijping bezit. Hij is als iemand die een huis geërfd heeft, en zich onderdak weet, ook al blijft hij uit gemakzucht levenslang in één kamer wonen en gaat hij nooit de andere vertrekken binnen. Het gevaar bestaat dat hij zijn huis verwaarloost, en dat dit op een kwade dag om hem heen in puin valt.

Een mens, die zonder God naar zelf-wording streeft, zou men kunnen vergelijken met iemand die zijn eigen huis moet bouwen, en die weet, dat hij nooit een dak boven zijn hoofd zal hebben tenzij hij het zelf maakt. Hij kan ontmoedigd of uit luiheid het bouwen opgeven, in een onvoltooid huis of onder de blote hemel blijven wonen. Maar wat er staat heeft hij steen voor steen zelf opgetrokken.'

HELLA HAASSE

(Uit een beschouwing over 'Mensworden zonder God', op verzoek van het Katholiek Studenten-dispuut 'Thaumasia' te Nijmegen, 1962. Opgenomen in 'Persoonsbewijs' van Hella Haasse; uitgave Desclée de Brouwer, Utrecht)

Als de godsdienstigen een vrijdenker zien, maken zij een lawaai als de kippen, die onder hun kuikens een eendje hebben, dat het water in gaat. Ze denken er niet aan, dat deze in dat element zo zeker leven als zij op het droge.

LICHTENBERG (1742-1799)

Waarom ik geen christen ben
door Bertrand Russell

Het boek bevat een zorgvuldige selectie uit de rijke hoeveelheid essays, die Russell sinds zijn eerste publicatie heeft geschreven. Russell stelt in zijn geschriften de plaats van de mens in het universum aan de orde. Hij doet dit op een ironische en sprankelende wijze en bedient zich daarbij van het proza, waarom hij mede zo befaamd is geworden.
Vertaling: Paul Edwards
268 blz. f 14,50

Geschiedenis van het Humanisme in Nederland
door dr. A. L. Constandse

'een boeiende geschiedenis van een belangwekkende stroming die veel grote Nederlanders heeft voortgebracht.'
190 blz. f 8,90

Jezus van Nazaret

10 visies op de figuur van Jezus Christus. (vanuit christelijk, humanistisch en joods, mohammedaans en boeddhistisch standpunt)
108 blz. f 2,95

Religie zonder openbaring
door Julian Huxley

De schrijver eindigt met:
'Ik geloof in transhumanisme'; als er

maar eerst voldoende mensen zijn die dit naar waarheid kunnen zeggen, dan zal de mensheid op de drempel staan van een nieuwe bestaansvorm, net zo verschillend van de onze als de onze is van die van de Pekingmens. En dan zal de mensheid eindelijk bewust haar ware roeping vervullen.

Dit boek behoeft naar onze mening geen verdere aanbeveling. Het is verkrijgbaar bij het Humanistisch Verbond.
208 blz. f 9,50

Essays van een Humanist
door Julian Huxley

Nu in Nederlandse vertaling. Enige opstellen van deze bekende auteur, die hiermede een eigen bijdrage aan de humanistische gedachtenwereld levert.
263 blz. f 14,90

Pico della Mirandola
door dr. J. Hemelrijk

Een vertaling van de beroemde rede over de Menselijke Waardigheid. Deze prachtige uitgave mag in geen enkele humanistische bibliotheek ontbreken.
56 blz. f 6,90

Het Humanistisch Verbond

Wat wil dat Verbond nu eigenlijk

Dit boekje geeft antwoord op die vraag. Het laat een aantal vooraanstaande hu-

manisten, maar ook tegenstanders aan het woord. Een poging tot eerlijke voorlichting dus...
141 blz. f 3,-

Kennis van Goed en Kwaad
door dr. Libbe van der Wal

'de schrijver richt zich tot de ontwikkelde lezer, van wie hij geen filosofische geschooldheid eist. Hij vermijdt het vaak hinderlijke vakjargon. Zijn betoog is glashelder, zijn wijze van schrijven levendig en boeiend.'
270 blz. f 6,90

Rede en Religie in het humanisme
Een serie opstellen van:

J. P. van Praag, H. J. Blackham, T. T. ten Have, Albert Daan, Libbe van der Wal, H. Bongers, H. Redeker, D. H. Prins, M. A. Romers, P. Sehut, G. M. Sterman, Kwee Swan Liat.
248 blz. f 9,90

U kunt deze uitgaven bestellen bij het centraal bureau van het Humanistisch Verbond, Postbus 114, Utrecht, bij voorkeur door storting of overschrijving van het verschuldigde bedrag op giro 304960 t.n.v. het Humanistisch Verbond, Utrecht.

ANNONCES:

Wil steller van advertentie nummer 2 schrijven aan administratie Mens en Wereld, postbus 114, Utrecht.

Heer, 69 jaar, vrijgezel zoekt kennismaking met weduwe z. k. of ongehuwde vrouw. Doel: oplossing eenzaamheid.

Brieven onder nummer 5 adm. Mens en Wereld.

DE IDEALE VAKANTIE VOOR UW KINDEREN

De Stichting Humanisties Jongeren Centrum organiseert dit jaar drie zomerkampen.

1 kinderkamp (10 t/m 12 jaar) te Helvoirt N.B. van 30 juni t/m 8 juli 1969, prijs f 100,-.

2 jeugdkampen (13 t/m 15 jaar) te Wylré, Z.L. van 30 juni t/m 10 juli 1969 en van 30 juli t/m 9 augustus 1969, prijs f 110,-.

De stichting is geen klein reisbureau. Ze organiseert niet 'zo maar' vakantiecampen, maar tracht de persoonlijke en sociale ontplooiing van uw kind binnen de kampgemeenschap zoveel mogelijk te stimuleren.

Als u belangstelling hebt, laat het ons weten. Wij sturen graag een foldertje met meer gegevens.

Inlichtingen:
Stichting Humanisties Jongeren Centrum,
Kommissie Kampwerk,
Postbus 2332,
Utrecht.

De dood verandert

Zojuist verscheen onder bovengenoemde titel een pocket. Hierin trachten schrijvers van verschillende richting duidelijk te maken wat voor hen de dood betekent
112 pag. f 3,25

Te bestellen door storting of overschrijving van f 3,25 op postrekening 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond te Utrecht.

INDEX-CIJFERS

van de kosten van het levensonderhoud voor gezinnen van hoofd- en handarbeiders (exclusief sociale lasten) volgens opgave van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

1958	117	
1959	118	stijging 0,85%
1960	121	" 2,54%
1961	123	" 1,65%
1962	127	" 3,25%
1963	132	" 3,94%
1964	140	" 6,06%
1965	147	" 5,00%
1966	156	" 6,12%
1967	161	" 3,21%
1968	?	

Omdat „Aurora” het kapitaal van alle op Index-Benaderingsvoorwaarden gesloten verzekeringen met de bovengenoemde percentages heeft verhoogd, hebben de verzekerde bedragen hun koopkracht behouden.

Hoe gaat dit verder?

In de brochure „Index-Benadering, Hoe en Waarom” wordt verteld op welke wijze „Aurora” haar verzekerden een zoveel mogelijk waardevaste levensverzekering biedt.

N.V. LEVENSVZERKERING-MAATSCHAPPIJ **Aurora**

Nachtwachtlaan 20, Postbus 9200 Amsterdam - Telefoon 78 33 55